

Primi generis exceptio tangit ipsam personam testis, ut si excludatur ceu minus idoneus ad testimonium ferendum in causa, ex. gr. quia infamis, inimicus capitalis etc. Secundum genus exceptionum percillit testium examen, eo quod haud legitime fuit institutum vel ob defectum jurisdictionis, vel ob non servatam formam juridicam. Tertium genus dirigitur contra dicta ipsa testium, vel quia dubia, vel quia inverosimilia, vel quia contraria facti circumstantiis aliunde cognitis, vel quia prolata extra articulos propositos, vel quia testis est singularis.

51. Exceptiones primi generis, quæ diriguntur contra personas testium, sunt opponendæ antequam publicentur attestationses. *Cap. 31. h. t.* Qui enim excipit contra personam testis postquam agnovit depositionem ejus, præsumitur testem reprobare non ob rei veritatem, sed quia sibi adversam protulit depositionem. Verum ex *ead. cap. 31. h. t.* habemus, exceptionem contra personas posse proponi etiam post publicationem attestationsis 1º) si pars opponens exceptionem juramentum præstet se non ex malitia excipere contra testem; 2º) si jam ante publicationem protestatus fuerit se exceptionem promoturum contra personam testis; 3º) si excipiens possit ostendere se ante publicationem attestationsum ignorasse qualitates testis, ob quas suspectus est, vel prorsus minus idoneus.

52. Relate ad exceptiones contra personas testium, animadvertendum est, ipsas nec impedire nec retardare examen eorumdem, sed probationem exceptionis propositæ remittendam esse in finem litis, cum nempe definitur jus per sententiam judicis. Ita Doctores cum *gloss. in cap. 7. h. t. v. Infames.* Ratio est multiplex 1º) quia cognitio exceptionis plerumque esset res difficilis et indaginem multam requirens, quæque diu protraheret exitum judicii; 2º) quia exceptio contra personam testis odiosa censetur, et vitanda est si id fieri possit salva justitia. Quare admitti debet solum quando necessaria est ad rectam causæ decisionem. An vero exceptio necessaria sit vel non, cognosci non potest ante publicationem attestationsum et conclusionem in causa. Publicatio enim attestationsum forsitan revelat, testem non probare contra excipientem, vel ejus depositione non esse opus in causa ob alias sufficientes probationes, et per consequens non esse necessariam exceptionem contra personam testis.

53. Verum si notorius sit defectus idoneitatis in teste *arg. cap. 7. h. t.*, vel si militet contra ipsum præsumptio juris, vel si

opponatur testi excommunicatio ob quam sit vitandus, exceptio contra personam recipitur et de ea cognoscitur etiam ante publicationem attestationsum.

Hac in re prætermitti non debet dispositio *cap. 49. h. t.* in quo statuitur, ad probandam exceptionem contra personam testium, posse admitti alios testes productos ab excipiente, qui dicuntur reprobatorii, et insuper ad elidendam vim istorum testium, et ad defendendam idoneitatem priorum testium, alios iterum recipi posse testes a judice, non vero ultra procedi posse et admitti alios, qui reprobant istos postremo adductos. Ratio est quia secus quæstiones nunquam terminarentur.

54. Exceptiones contra ipsum examen, et contra dicta testium possunt proponi post publicationem attestationsum. Jamvero exceptiones hujusmodi proponi possunt non solum ab adversa parte, contra quam testes producti sunt, sed etiam ab ipso producente, *l. Si quis testibus. 6. h. t. et can. Si testis §. Si quis caus. 4. q. 3.* Nam principium illud 'testis productus probat contra producentem' excludit solummodo exceptiones contra personam testis, non vero contra modum instituti examinis, et contra ipsam testium depositionem. Exemplum afferunt de eo, qui consentit in personam judicis incompetentis. Hic profecto expertus sententiam sibi contrariam non potest declinare sententiam judicis, cujus competentiam agnovit, sed si sententia injusta est, ab ea potest appellare, quia non præsumitur consensisse in abusum potestatis judicialis, et in sententiam injustam.

TITULUS XXI.

De Testibus cogendis vel non.

1. Testes legitime citati vel admoniti tenentur in judicium venire et deponere juxta negotii notitiam, quam habent. *Cap. 1. h. t.* Hinc Doctores testium depositionem considerant ceu publicum munus, a quo nemo sese subtrahere debet, absque rationabili causa. Quoniam posita legitima vocatione, testes tenentur obedire, jus ipsum statuit posse judicem pœnas adhibere contra subditum, ut eum adigat ad ferendum testimonium facti quod cognoscit. *Cap. 2. h. t.* Quod si persona invocata et perducta in testem sit alterius jurisdictionis, ex. gr. alterius diœcesis, examen ipsum committitur judici proprio, qui eum adstringat ad testimonium ferendum.

2. Quid vero inducendum si clericus inducatur ut testis apud tribunal laicum? Exponimus theoriam juris communis et præscindimus a dispositionibus peculiaribus locorum, quæ per Concordata sancitæ fuere.

Hisce præmissis, quoniam clerici gaudent immunitate personali, non subduntur judici laico. *Can. 38. caus. 2. q. 6.* Quare si iudex laicus cogat clericum ut ad suum tribunal accedat ut testis, quoniam exercet actum jurisdictionis in personam exemptam, abutitur auctoritate sua, et violat immunitatem ecclesiasticam personalem, ac proinde illicite agit. Verum neque ipse neque inducens clericum uti testem incurrit excommunicationem. Nam art. VII. in prima serie censurarum *Const. Apostolicæ Sedis* afficit cogentes iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal clericum uti reum. Pænæ enim sunt odiosæ. Cf. *Comment. Const. 'Apostolicæ Sedis'* jussu Episcopi Reatini edit.

Quid vero si iudex laicus indigeat testimonio alicujus clerici?

Clericus cogi potest ad testimonium ferendum, *can. Quamquam 2. c. 14. q. 3. et gloss. ib. v. Occultetur.* At examen clerici proprius Episcopus rogatus a iudice laico excipiet, et eidem remittet acceptam depositionem, vel idem Episcopus delegabit alium clericum ad iudicem laicum, ut coram illo clericus inductus uti testis juramentum emittat, et deponat. Hanc esse praxim observatam ferunt Doctores post Abb. in *cap. 8. et in cap. 72. De testibus cogendis Piringh. h. t. n. 24. Reiff. De testibus §. 16. n.º. 507.*

3. Verum quænam norma servanda erit in ordine ad tribuna-
lia laicalia, quæ spernunt regulam canonicam nuper expositam, et clericum testem reliquis civibus prorsus æquiparant?

Quisque videt in casu hujusmodi agi vere et proprie de violatione immunitatis personalis clericorum. Hinc clericus non deberet judici vocanti obtemperare. Attamen si clericus accedere ad tribunal recuset, vi et coactione absque dubio compellitur. Quare quoad loca in quibus præsens materia per Concordata S. Sedis non fuerit definita, mihi videtur regula sequens proponenda esse. Quoniam juxta theoriam a citatis Doctoribus exhibitam, Episcopus est, qui examen clerici sui pro laico tribunali moderatur, hinc clericus vocatus uti testis in laico tribunali adire debet Episcopum, et ejus iudicio se debet dirigere. Porro Episcopus ut tutius in præsentí materia procedat, postulabit a S. Sede per organum

vel S. Congr. Immunitatis, vel S. Pœnitentiariæ instructionem et oportunas facultates. Si vero casus urgeat clerico recurrenti injunget, ut meliori modo quo possit protestationem emittat, qua declaret se cedere coactioni.

4. Diximus jam iudicem legitime vocantem aliquem testem posse pœnas adhibere contra irrationabiliter reluctantem. At non statim ad pœnas est procedendum, sed antea præcedere debet monitio et exhortatio, qua iudex reluctantem moneat et excitet ad veritatem manifestandam. *Capp. 1. et 3. h. t.* Porro pœnæ sunt arbitrio iudicis remissæ. In jure autem canonico testis admonitus et interrogatus si recuset ferre testimonium, juxta gloss. in *cap. 3. h. t.* præsumitur trahi amore vel odio erga aliquem ex collitigantibus, et posse districtione ecclesiastica, scilicet pœna spirituali censurarum compelli, ad testimonium ferendum. *Capp. 1. 2. et 5. h. t.* Hac vero in re in determinandis pœnis contra testes recusantes testimonium attendenda est maxime consuetudo. Clerici autem juxta *cap. 2. h. t.* recusantes in foro ecclesiastico testimonium ferre, possunt suspendi, et deinde excommunicari, et tandem etiam ob spretam auctoritatem ecclesiasticam, eos deponi posse dicitur. Verum neque in hac re stricte standum est juri canonico rigide accepto, sed potius consuetudo est inspicienda.

Ceterum in præsentí materia præ oculis habenda est moderatio servanda in censuris infligendis, quam Tridentinum in *Sess. 25. Ref. cap. 3.* inculcat a iudicibus adhibendam. Licet enim Concilium directe respiciat reum, tamen intentio ejus sese extendit ad testes. Principium enim statuit, non esse infligendas censuras, quando de rebus levibus agatur, et prævideatur eas magis sperni, quam formidari, et perniciem potius quam salutem parare.

5. *Queritur* utrum aliquæ personæ ab onere præstandi testimonium eximantur. Ad instar publicorum munerum, a quibus cives possunt ob causas legitime excusantes eximi, possunt etiam a testimonio ferendo in iudicio nonnulli exonerari ob rationes particulares.

1º) *Ex l. Parentes. Cod. de Testib. et can. 3. Parentes caus. 4. q. 3.* parentes adversus liberos, et viceversa cogi non possunt ad testimonium ferendum.

2º) Affines qui inter se habentur ad instar parentum et liberorum, scilicet socer et gener, vitricus et privignus *cit. can. 3. c. 4. q. 3.*

3°) Agnati et cognati usque ad tertium gradum, *gl. fin. in can. 1. c. 3. q. 5.* Notandum vero est affines, agnatos et cognatos *arg. capp. 5. et ult. h. t.* posse cogi ad testimonium ferendum contra personas sibi vel consanguinitate vel affinitate conjunctas, quando veritas aliter nequit probari, ne pro defectu testium pereat sua justitia.

4°) Senes, valetudinarii, milites ceterique omnes, qui publico præsertim munere fungentes, impediuntur ad iudicii locum accedere, nec non egregiæ personæ excusantur a testimonio ferendo saltem quatenus cogi nequeunt ut in iudicium veniant. *Cap. 8. De testibus.*

6. *Queritur* utrum clericus in causa ecclesiæ suæ possit ab adversa parte invocari in testem, et cogi ad ferendum testimonium.

Juxta *cap. 12. De Testibus* clerici non prohibentur testimonium ferre pro ecclesia sua. Ex hoc inferunt Doctores posse etiam produci ad testimonium ferendum contra ipsam ecclesiam. Hæc conclusio admitti potest cum limitatione merito tradita *in can. 2. c. 14. q. 2.*, scilicet dummodo aliter sufficiens veritatis probatio haberi nequeat. Ratio enim justitiæ quæ probari et defendi debet in casu præferenda esse videtur sensibus grati animi et benevolentia clericum erga ecclesiam a qua sustentatur.

7. *Queritur* utrum possit cogi ad testimonium ferendum ille, qui jurejurando promisit se in iudicio non esse dicturum testimonium.

Ex *capp. 4. et ult. h. t.* nec non *ex cap. 45. de Testibus* deprehenditur eum, qui hoc juramento adstringitur, non obstante data fide teneri ad testimonium pro veritate ferendum, si in iudicio ceu testis inducatur. Quod si quærat utrum juramentum sit de se nullum, vel indigeat dispensatione, inspecta speculative quæstione, potius dicendum est nullum esse de se. Nam est temerarium ut notat Gloss. *in cap. ult. h. t. in principio*, et est insuper contra bonos mores. Temerarium quidem, quia emissum est absque prudenti consilio, et consideratione possibilis juridicæ interrogationis subeundæ, cui pro veritate respondendum est. Contra bonos mores, quia destruendo probationem, juramentum hoc in civilibus tendit natura sua ad occultandam veritatem et justitiæ virtutem impediendam; in criminalibus vero causis juramentum hujusmodi eo dirigitur, ut crimina, quæ probantur per testes, punitione sua careant. Quod iniquum est.

Verum in praxi adoptanda esse videtur opinio gloss. in *cap. ult. h. t. v. Sacramento* ut scilicet si juramentum de silentio observando fuerit publicum et notorium, saltem ad cautelam postuletur relaxatio ejusdem, vel etiam per iudicis sententiam declaratoriam enunciatur, nullum esse juramentum. Alterutrum consulitur præsertim ut in populo omnis suspicio perjurii arceatur. Nisi enim saltem ex declaratoria sententia constaret nullitas juramenti, posset dubitari utrum is esset amussim casus in quo juramentum de silentio servando revera uti nullum foret habendum. Hæc dicta sint de promissione etiam juramento firmata, qua quis sese obligavit in commodum alicujus ad nihil dicendum. Quod si aliquis adstringeretur obligatione tacendi, quæ esset altioris ordinis, scilicet, quæ vel procederet ex divino præcepto, quemadmodum est obligatio silentii sacramentalis, vel ex bono publico et salute animarum, non posset jure adstringi a iudice ad testimonium ferendum, ac proinde interrogatus non teneretur pandere veritatem.

TITULUS XXII.

De Fide Instrumentorum.

1. Prosequitur B. Raymundus tractatum de probationibus in specie. Vocabulum *instrumentum* si lato sensu sumatur, significat omne genus probationum. Hinc in *cap. 4. de testib. cog.* depositiones testium vocantur instrumenta. Instrumentum vero stricto sensu sumptum idem est ac scriptura, quæ conficitur ad probationem alicujus rei in futurum faciendam. Aliud dicitur *privatum* aliud *publicum*. Publicum est, quod conficitur a persona publica ex. gr. a notario pro suo munere, idest cum debitis solemnitatibus juris. Privatum vero dicitur scriptura, quæ a persona privata conficitur, vel si a publica persona conficiatur, non adhibentur solemnitates juris.

Privatum instrumentum appellari solet *apocha, chirographum, syngrapha*, vel in genere *privata scriptura*.

Privatum instrumentum *authenticum* fieri dicitur, cum publico sigillo munitur, vel magistratus aut principis auctoritate publicatur.

2. Instrumentum publicum communiter illud appellatur, quod a notario cum solemnitatibus juris conficitur.